

2/2012

15. ročník

cena 30 Kč

POODŘÍ

ČASOPIS OBYVATEL HORNÍ ODRY

Z obsahu:

Johann Schindler – sochař z Tošovic

Architekt Josef Kittrich

Moravské a slezské ovocné stezky

Havranův potok u Spálova

POODŘÍ – časopis obyvatel horní Odry

www.casopispoodri.cz

Vydává Společnost přátel Poodří (IČ: 64627870) ve spolupráci se ZO ČSOP Odry, ZO ČSOP Jeseník nad Odrou, Správou chráněné krajinné oblasti Poodří a Svazkem obcí Region Poodří.

Redakční rada: Ing. Radim Jarošek, Ing. Petr Lelek, Lumír Kuchařík, Ing. Alena Malíková, MVDr. Kateřina Křenková, Mgr. Ivan Bartoš, Jiří Zelený

Adresa redakce: Oblá 11, 709 00 Ostrava – Mariánské Hory

E-mail: radim.jarosek@volny.cz

Počítačová sazba a grafické zpracování: Aleš Luzar

Tisk: Šmíra Print, Ostrava

Vydávání povoleno Ministerstvem kultury ČR, registrační číslo: MK ČR E 12812

ISSN 1803-2338

Vychází 4 čísla ročně.

Cena jednoho čísla: 30 Kč, předplatné: 120 Kč

Objednávky předplatného na adrese redakce.

XV. ročník, č. 2/2012

Titulní strana obálky: Misie Moravských bratří v Grónsku – osada Lichtenfels (ilustrace převzata z knihy A. Schultze: Missionsfelder Bethlehem 1890).

Tato strana: Havranův potok nad ústím do Odry po přívalových srážkách v r. 1993, v pozadí bývalá hájenka. Foto Petr Lelek, 16. května 1993. K článku Havranův potok u Spálova.

Ceník reklamy v POODŘÍ

Umístění na 3. nebo 4. straně obálky (černobílá) formát: A4 – 10 000 Kč, A5 – 5000 Kč, A6 – 2500 Kč
Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí požadavku na reklamu, úpravu ceny (např. při opakované reklamě ve více číslech apod.) resp. řešení formou protislužby (např. propagací POODŘÍ v jiném periodiku).

REDAKCE DĚKUJE ZA FINANČNÍ PŘÍSPĚVEK NA TISK TOHOTO ČÍSLA:

- Obcím Albrechtický, Bartošovice, Bernartice nad Odrou, Hladké Životice, Jakubčovice nad Odrou, Jeseník nad Odrou, Jistebník, Kunín, Polanka nad Odrou, Proskovice, Pustějov, Stará Ves nad Ondřejnicí, městysu Suchdol nad Odrou, městu Odry.
- Všem čtenářům, kteří přispěli jakoukoliv částkou nad předplatné.

Obsah

Nepřívaz (Epperswagen), samota Uhustein (Výří kámen) a skupina tří domů na železniční zastávce Smilov. Historie kaple Nejsvětějšího Srdce Ježíšova (Božského Srdce Páně) a drobných církevních objektů	4	Havranův potok u Spálova Petr Lelek	53
Jana Krejčová		Likvidace křídlatky v povodí Odry z peněz EU Vojtěch Bajer	56
Johann Schindler – akademický sochař z Tošovic Pavel Kašpar st.	12	Sýčku obecnému svítla naděje Petr Orel	60
Architekt Josef Kittrich Vladimír Šlapeta	19	Bývalá škola v Hynčicích Radim Jarošek	61
Matthäus Stach (1711–1787) exulant a první misionář obnovené Jednoty bratrské v Grónsku Daniel Říčan	32	Odropění Věra Koutecká	62
Páter Josef Turek, tak trochu jinak Bronislav Novosad	35	Devátý ročník Festivalu Poodří Františka Lýska Eliška Krejčíčková	66
Moravské a slezské ovocné stezky Ivan Bartoš, Jitka Tomopulosová	36	Miscellanea zámku v Kuníně v roce 2012 Jaroslav Zezulčík	68
		Region Poodří informuje o své činnosti v I. pololetí 2012 Kateřina Křenková	76

Vážené čtenářky a čtenáři,

původně jsme měli pro toto číslo na úvod připravena jiná slova. Bohužel došlo k tomu, že jeden z hlavních sponzorů s námi ukončil z ekonomických důvodů spolupráci a dostáváme se tak do nemilých problémů, jak zajistit financování POODŘÍ do budoucna.

Doufáme, že se nám podaří najít řešení a časopis bude vycházet i nadále. Prozatím mějte strpení, neboť další čísla tohoto ročníku vyjdou pravděpodobně výrazně později než obvykle.

- redakce

Nepřivaz (Epperswagen), samota Uhustein (Výří kámen) a skupina tří domů na železniční zastávce Smilov. Historie kaple Nejsvětějšího Srdce Ježíšova (Božského Srdce Páně) a drobných církevních objektů

Jana Krejčová

Ves, která již od roku 1340 náležela k hradu Hlubokému, byla krátce poté v držení šlechty a od roku 1447 součástí bystřického panství, které přešlo v roce 1589 do majetku olomoucké kapituly (do 1848). Potom s výjimkou kritických let 1938–1945 patřila do olomouckého okresu (byla začleněna do politického okresu, landrátu Moravský Beroun a soudního okresu Město Libavá). První písemná zmínka o Nepřivazi¹⁾ pochází z roku 1364 (Neprzywaz), jako Nepřivaz byla poprvé uvedena v roce 1480 a jako Nepřivazy v roce 1720. Německé názvy Mepperswogen a Epperswagen jsou doloženy k letům 1602 a 1718. Do třicetileté války byla ves česká, po ní již německá. Budova školy byla postavena až v roce 1874.²⁾

Hrad Hluboký, resp. zřícenina hradu Hluboký, patří do nepřivazského katastrálního území a je přístupný z Hrubé Vody. Pobořen byl v roce 1426 a od roku 1447 byl již pustý. Zřícenina je nemovitou kulturní památkou vedenou pod č. 1809.

Zříceniny hradu Hlubokého. Foto J. Krejčová, 2007.

Dalšími památkami příslušejícími do správy vojenského újezdu Libavá jsou kostel ve Staré Vodě a větrný mlýn ve Městě Libavé. Správce vojenského újezdu pplk. Bedřich Paťorek,³⁾ který nepřetržitě usiloval o demolici kostela ve Staré Vodě, zmiňoval tyto dva objekty v dopisu z 11. června 1969, adresovanému ministerstvu národní obrany: „Na území vojenského újezdu Libavá jsou v seznamu nemovitých kulturních památek kostel ve Staré Vodě, poř. č. 168 a zřícenina hradu Hluboký u Nepřivazu.

Doporučuji, aby zřícenina hradu byla ponechána jako kulturní památka, která si nevyžaduje náklady na údržbu. Doporučuji však, aby poutní kostel ve Staré Vodě byl vyjmut ze seznamu kulturních památek“. Pátého června, pár dnů před odesláním zmiňovaného dopisu, nechal odstřelit zbytky kláštera ve Staré Vodě.⁴⁾

Obyvatelé této zemědělské horské obce žili velmi skromně, bonita půdy byla na nejnižší úrovni.⁵⁾ Některé rodiny držely své usedlosti více než sto let, např. Josef Pratschke, č. p. 4 od roku 1769, ostatní zde jmenovaní od roku 1790: Em. Schwarz (č. p. 10), Josef Kluger (č. p. 17), Rudolf Motzke (č. p. 18), Amand Mader (č. p. 19), Rudolf Schenk (č. p. 24) a Rudolf Mader (č. p. 25), všichni až do roku 1946.

V obci pracovaly dva lomy na břidlici, první na Maderbergu (tj. Nepřivazském kopci nebo též Jílovém, 616 m n. m.) a lom na Výřím kameni, který patřil olomoucké kapitule. Těžený materiál byl vhodný pro stavbu zdí a zídek. Tato druhá lokalita se dle rozhodnutí ministerstva vnitra ze dne 3. března 1949 měla jmenovat Výrovka, nový název jí určil Vojenský zeměpisný ústav a Okresní národní výbor v Olomouci s úpravou souhlasil. V lidské paměti ovšem již zůstane Výřím kamenem. Ještě v roce 1954 se jednalo o vyjmutí tohoto lomu z vojenského újezdu a jeho zprovoznění, což však bylo zamítnuto.⁶⁾

Jako poslední na nepřivazském katastru břidlici těžila olomoucká firma Josef Pucek a Jan Řihák, břidlicové lomy, která dobývala kámen ještě

Bývalý lom na Výřím kameni. Foto J. Krejčová, 2007.

v dalších čtyřech lomech v okolí stanice Hrubá Voda. V roce 1946 je firma označována jako Jan Řihák, břidlicové závody, Olomouc, Nová ulice č. 210. Řihák sdělil ministerstvu ochrany práce a sociální péče, že z důvodu zvýšení potřeby krytin z břidlice doporučuje (podtrženo):

„a) ponechání dnešního stavu německých zaměstnanců až do zapracování českých,

b) odsun německých zaměstnanců až posledním transportem“.

K přípisu byl přiložen seznam dělníků (štípač, horník, zedník, pomocný dělník), bydlících v obci Smilov, celkem 31 osob.⁹⁾

V jihovýchodní části obce nazvané Am Feuerhübel, stála skupina 18 čísel, mezi nimi i hájovna (č. 62) a myslivna (č. 53).⁹⁾ V kapitulním lese zase byla kamenná bouda, která poskytovala přístřešek v čase nepohody lesním dělníkům. K Nepřivazi patřila železniční zastávka označená jako Smilov, obec si ji nechala postavit v roce 1924.⁹⁾ Autobusové spojení s Olomoucí bylo zajištěno od roku 1932.¹⁰⁾

Vítr poháněl lopaty jen jednoho mlýna, byl to kamenný mlýn holandského typu, krytý šindelovou střechou, postavený při cestě do Smilova. V provozu byl od roku 1875, v roce 1899 již patřil rodině Grögrových a měl č. p. 61.¹¹⁾ Na jeho lopatách se

rádi houpali místní chlapci. Mlýn údajně stál ještě kolem roku 1960.¹²⁾

Na potoku Lichničce (Lichnitzbach, Lichnický potok) žádný mlýn nebyl. Zato v roce 1951 usiloval o vybudování přehrady na Lichnickém potoce Krajský národní výbor v Olomouci. Ta měla zajišťovat provozní a užitkovou vodu pro národní podniky v níže položeném údolí řeky Bystřice, tj. pro Moravii v Hlubočkách a Mariánském Údolí, mlýny a cukrovary ve Velké Bystřici, mlýnům na náhonu Bystrovany – Olomouc-Holice, lihovaru v Hodolanech aj. podnikům. Dle průvodní zprávy „myšlenka vybudování údolní přehrady vznikla v souvislosti s projektem průplavní odbočky Přerov – Olomouc. Účelem této přehrady, uvedené v soupisu moravských přehrad z roku 1940, byla jednak výroba elektrické energie, jednak nahrazování ztrát vody vsakováním a výparem v průplavní odbočce. Ačkoliv stavba dunajsko-oderského průplavu a jeho odbočky do Olomouce není prozatím aktuální, jest třeba, aby úřady, hlavně KNV a veřejné korporace v kraji olomouckém vyvíjely všemožnou iniciativu k uskutečnění stavby uvedené přehrady v dohledné době pro její ohromný význam pro Olomouc a okolí“. Uvedme autora ideového návrhu této přehrady, byl jím Ing. Jan Bažant, profesor Vysoké školy

Foto akvarelu Karla Tomana z roku 1935. Majetek autorky. Foto P. Krejčí.

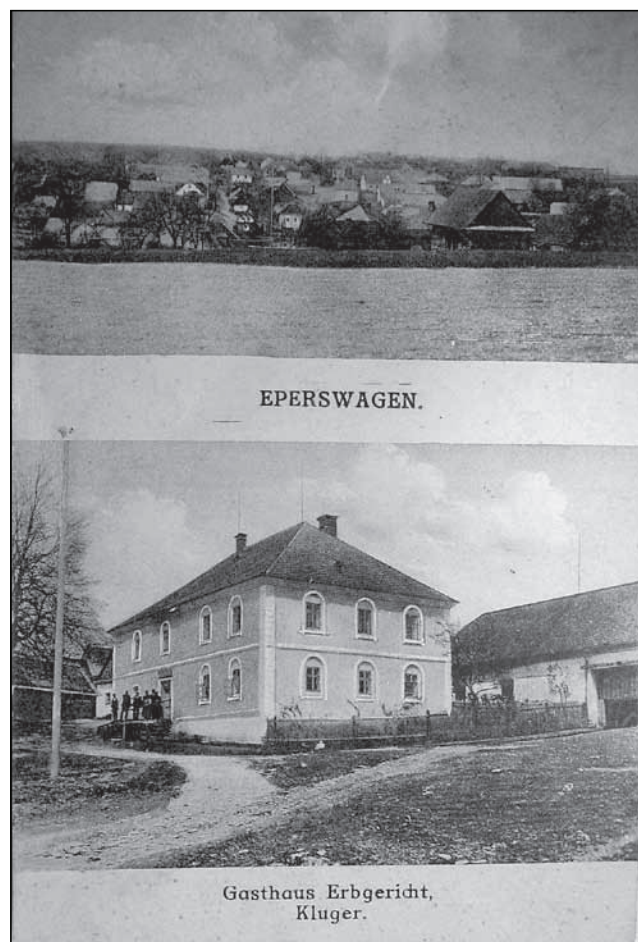

technické v Brně. V průvodní zprávě jsou technické parametry podrobně popsány, zpráva je doplněna mapou se zakreslením situace navrhované nádrže. „Přehradní zeď má být zřízena nad zaústěním Lichnického potoka do řeky Bystřičky¹³⁾ a její výška by byla asi 48 m nade dnem údolí. Poněvadž povodí Lichnického potoka je velmi malé, byla by přehrada plněna vodou z řeky Bystřičky. Pro ten účel by se zřídil na Bystřičce pode mlýnem v Bělé jez, od něhož by se vedla voda potrubím nebo otevřeným příkopem v délce asi 4800 m do prostoru přehradního. Využití vodní síly bylo by umožněno zřízením tlakové štolky směrem k řece Bystřičce nad zastávkou v Hrubé Vodě, kde by byla postavena hydroelektrárna. Pod ní by byla zřízena vyrovnávací nádrž, zachycující špičkovou spotřebu vody v elektrárně a vyrovnávající průtok vody v řece pro níže ležící vodní závody. Největší užitečný spád by činil asi 110 m. Vodní obsah nádrže by byl asi 8 milionů m³. Roční výroba elektrické energie by obnášela v průměrných letech asi 3,5 milionů kWh, v mokřích letech přes 5 milionů kWh. Stavbou této přehrady by nebyly dotčeny ani stávající silnice, ani železnice a z vodních děl pouze jediné, a to mlýn a pila ve Smilově, které by bylo odškodněno dodáním náhradní elektrické energie.“

Krajský národní výbor uvažoval i o alternativním řešení, tj. o vybudování přehrady přímo na řece Bystřici, „kteréžto řešení by mělo tu výhodu, že by přehrada umožnila zachycení jarních přívodových vod. Značnou nevýhodou by však bylo přeložení dráhy do nákladných tunelů, jakož i přeložení silničních komunikací“. Později KNV požádal ministerstvo národní obrany, aby vypustilo území potřebné k vybudování přehrady ze zájmu vojenské správy. O této skutečnosti újezdni úřad informovala Vojenská stavební správa v Olomouci 7. září 1951 a zároveň ho žádala o sdělení kladných i záporných dopadů způsobených případným vybudováním přehrady.¹⁴⁾ Nakonec našťastí ze všeho sešlo.

Jiné mlýny v okolí byly častým cílem mladých lidí z Nepřivazi, především v květnu chodívali údolím řeky Bystřice až k Magdalenskému a Bělskému mlýnu. Výlet končil ve 20 hodin, kdy mládež nastoupila do vlaku, načež ze stanice (Hlubočky) vystoupali mladí nahoru do vsi. Další zábavy se konaly pod májkou, uvádí se, že bývala vysoká až 50 metrů, což je nemyslitelné.

Vraťme se však do poválečných let. V roce 1945 byla Nepřivaz osídlena již asi třiceti českými rodinami, které se tam nastěhovaly z Valašska. Tehdy tam již fungovala česká jednotřídní škola a obchod se smíšeným zbožím. Již 28. ledna 1946 oznamovala správní komise Okresní osvětové radě v Olomouci, že v Nepřivazi dosud není česká knihovna! Ta německá, která se našla, údajně obsahovala 120 svazků. Později, kdy již byl jasný další osud obce (k 4. listopadu 1946), mělo MNV zaříditi, aby si celý majetek veřejné obecní knihovny převzala obec

Reprodukce pohlednice ze 20.(?) let 20. století. Nahoře pohled na obec, dole Klugerův hostinec. Z archivu J. Machaly.

sebou „do nového domova“. Tj. knihovna měla být přemístěna do té obce, kam se bude stěhovat největší část novoosídlenců.¹⁵⁾

Již 1. července 1946 se konala ustavující schůze místního národního výboru, který nahradil místní správní komisi, jejímž předsedou byl Antonín Pazdera. Za KSČ byli tehdy přítomni Vladimír Matoušek, František Kalínek, František Rolný, Cyril Tkadlecík, Josef Frélich, Karel Varta a Zdeněk Lichner. Za lidovou stranu Josef Plachý, František Bubeník a Ludvík Frydrych a za národní stranu Vladimír Boček a Ladislav Sekanina. Byly ustaveny komise v počtu pěti: rolnická, finanční, zásobovací, bezpečnostní a osvětová a předsedou MNV byl zvolen Vladimír Matoušek.¹⁶⁾ Kulturním referentem se stal Jaroslav Lupík z č. 72.¹⁷⁾

Německé obyvatelstvo odcházelo do vnitrozemí, vytlačováno přistěhovalci, ještě před odsunem. Nakonec bylo původní obyvatelstvo odsunuto ve dvou etapách, do prvního transportu 25. července 1946 bylo zařazeno 90 starousedlíků, do druhého zbytek, tj. asi 50 osob. Ke každému transportu se sepisovaly seznamy. Všichni Nepřivazští byli odesláni do sběrného střediska Slavonín, devět mužů bylo v internačních táborech a jeden u okresního soudu v Olomouci.¹⁸⁾ Lhůta pro ty, kteří zůstávali, byla

pro vystěhování stanovena do konce března 1947, občané německé národnosti, kteří se z nějakého důvodu zdrželi, byli pak přesunuti do sběrného střediska v Olomouci-Nových Hodolanech. Z Nepřivazi to byla jen Frieda Zweschper.

Naše orgány sepisovaly rovněž slepce a duševně méněcenné občany německé národnosti. Proto víme, že v Nepřivazi žili dva slepí bratři, Rudolf a Richard Richterovi. Jeden byl košíkář, druhý kartáčník a oba muzikanti a absolventi slepeckého ústavu v Brně, kteří mluvili plynule česky.¹⁹⁾

Málokdy se nacházejí zprávy o vybavení domácností na Libavsku. Vzácnou výjimkou proto jsou hlášení o majetku předcházející konfiskaci nepřivazských Němců.²⁰⁾ I v běžných domácnostech Nepřivazských patřily k základnímu vybavení kredenc, postele, skříně, stoly a židle, prádelníky, méně často lavice či pohovka. Častými pomocníky v hospodářství byly cirkulárka a také šrotovka. Jen někde patřily k vybavení i psací stůl, jízdní kolo (vždy vykazované jako „zabaveno sovětskou armádou“), šicí stoj, odstředivka nebo také lyže či sáně a hodiny (pendlovky). Pak k takovému hospodářství patřil i fukar či vůz taháný krávy.

Výjimečně hospodáři vlastnili i dalekohled, brokovnice, kulovnice, flobertky nebo také radiopřijímače. V obci byly celkem dva fotoaparáty („zabaveno sovětskou armádou“). U sedláků se nacházely vozy (tažené koňmi), postroje, secí stroje, pluhy, válce, brány (kovové i dřevěné), řezačky, plečky, mlátičky (ty měly jen Antonie Schimmer č. p. 29 a Antonie Kratschmār, číslo neudáno), ojediněle také stolařské, zámečnické či tesařské náradí. Bryčku a troje sáně vlastnila Antonie Kratschmār, kočár a sáně Rudolf Hähnel z č. p. 33 a dva kočáry a pět saní s luxusní korbou na sáně měl Emil Pračka z č. p. 4. Ženská jména se vyskytují v seznamu proto, že se jejich manželé ze druhé světové války nevrátili. V přiznáních se objevily i motocykl a elektrická líheň, ale i kapesní či stříbrné hodinky, u Anny Morbitzer z č. p. 1 rovněž stříbrné hodinky, dva zlaté prsteny, jeden pár náušnic a stříbrné mince.

Z domácího zvířectva jsou uvedeni jen výjimečně kráva, tele, koza či prase, někdy slepice s kohoutem. Koně byli v době sepisování protokolů již odvedeni sovětskými vojáky.

Mezi obyvateli byli i muzikanti, tudíž se vyskytují housle, křídlovka, harmonika a u Emanuela Schwarze, č. p. 10 také basa, heligon a buben, u Josefy Schramm z č. p. 43 pozoun, křídlovka a housle, u Anny Polzer z č. p. 34 dokonce kytara a u Josefy Schubert z č. p. 28 klavír. Vkladní knížky měli takřka všichni dospělí obyvatelé jako zálohu na stáří.

S uměleckými předměty to bylo slabé, přiznány jsou obrazy v počtu dvanácti u Marie Schramm z č. p. 23, dva obrazy vlastnily dělnice Marie a Aloisie Groerovy z č. p. 68, tři obrazy se nacházely v domácnosti dělnice Marie Wolf z č. p. 75,

Marie Raab uvedla obraz sv. Rodiny. Ve většině mohlo jít o barevné litografie, ač i originály různé kvality nejsou vyloučeny.

Majetek, označený jako nepřátelský, přiznávali i novoosídlenci. Ovšem počet předmětů mrtvého i živého inventáře se na první pohled od výše uvedeného lišil, tj. byl výrazně nižší.

Zřídka se vyskytovaly případy, kdy si občan německé národnosti požádal o přiznání československé státní příslušnosti. Takto to udělal Josef Kluger.²¹⁾ Narodil se 10. března 1890 v Pohořanech, žil v č. p. 17 (vlevo od kaple). O československou státní příslušnost si požádal 27. srpna 1945. Po dobu okupace nebyl nikde angažován a podporoval české obyvatelstvo v Olomouci „podle nejlepších sil potravinami a jídlem“. Podpis na jeho žádost připojili tito svědci: František Venus, úředník ve Velké Bystřici č. 224, František Hrbáček, Velká Bystřice č. 60, Josef Kolber, stavitel ve Velké Bystřici č. 56, tři rolníci z Čechovic a olomoucký fotograf Rupert Žižka. Všichni museli být vyslýchaní, ovšem zachoval se jen protokol z výslechu R. Žižky, narozeného 20. září 1909 ve Vídni, bytem Sokolská č. 1, Olomouc. Vcelku pozitivní charakteristiku J. Klugera zakončil takto: „Zda-li Kluger spáchal za okupace některý čin proti státu a lidu ČR, nevím“. Jak to s J. Klugerem dopadlo, o tom už materiály nehovoří.

Novoosídlenci se v Nepřivazi zabydleli jen nakrátko. Ministerstvo zemědělství jim povolilo ucházet se ve lhůtě od 4. do 10. listopadu 1946 o jinou vhodnou usedlost z rezervovaných objektů, ale s výjimkou ploch určených pro obhospodařování oblastním potravinářským družstvem, a to v okresech Krnov, Frývaldov a případně také Bruntál. Pro přesídlence byly určeny usedlosti, které se měly uvolnit v dalších okresech, ovšem s tím že „dosavadní osídlenci usedlost buď nuceně, nebo dobrovolně uvolní“. Na přemístění do nové usedlosti byl určen pouze jeden den.²²⁾ Dále ministerstvo zemědělství sdělilo, že pokud přesídlenci nutně nepotřebují veškeré seno, slámu či brambory, mohou jejich přebytečné zásoby odprodat soukromým zájemcům, ovšem až tehdy, když splní předepsaný kontingent. Lhůta k výběru nových usedlostí byla později prodloužena, ale přesídlenci museli náhradní usedlosti ihned převzít a zajistit na nich hospodaření i v případě, že se z technických důvodů nemohli s celým inventářem okamžitě přestěhovat.

Na podzim roku 1946 byl sepsán protokol o odevzdání nemovitého zemědělského (polnohospodářského) majetku, konfiskovaného podle dekretu presidenta republiky ze dne 23(?) 6. 1945, čís. 12/45 Sb., v katastrálním území Nepřivazi, které tehdy spadalo do prostoru VVT Moravský Beroun. Předmětem převzetí byla zemědělská půda v celkové výměře 537,9842 ha, mimo lesní majetek (737,8882 ha), který se měl stát předmětem zvl. komisionálního řízení.

Jako den převzetí byl určen 10. prosinec. Tímto dnem přešla na vojenskou správu veškerá práva a povinnosti spojené s údržbou(!). Národní pozemkový fond k 1. lednu 1947 zastavil veškeré pojistky, pokud byly tímto uzavřeny a vojenská správa se musela v tomto směru zařídit podle vlastních směrnic. Jistou komplikací byla přítomnost 17 rodin osídlenců, jejichž vysídlení záviselo na počasí. Ti byli špatnými hospodáři. V zápise je uvedeno, že na ploše přebírané vojskem bylo dosud nesklizeno cca pět ha brambor, cca 20 měřic obilí zůstalo na polích a podlehllo zkáze. Zaoráno bylo celkem 20 ha, oseto 10,50 ha žitem, 0,30 ha pšenicí, 7,25 ha jetelem, 0,40 ha travinou. Nesklizené brambory na poli zmrzly. Vojenská správa si neoponechala žádný živý ani mrtvý inventář, ani nějaké zásoby plodin, jen jednu ohnivzdornou pokladnu, pocházející z č. p. 18. Území poté obhospodařoval vojenský statek ve Městě Libavé.

Koncem listopadu 1946 byla již obec v likvidačním řízení a připravena na vysídlení. Tři žáci měli chodit do školy v Jestřabí, jelikož se likvidovalo i vybavení školy, které dostala škola v Hlubočkách.²³⁾

Jak je zřejmé ze seznamu živností a obchodů, „obec jest převzata v rámci výcvikového tábora ministerstva národní obrany k účelům vojenským, a jest již vysídlena“.²⁴⁾ Ještě v červenci roku 1945 v obci fungoval obchod se smíšeným zbožím (Ferdinand Habel, č. 39, národní správce Josef Frélich), hostinec (Josef Falgenhauer, č. 39, národní správce

Josef Frélich) a kovář (Alois Ernst, č. 37, národní správce Jakub Vachala). V únoru roku 1946 se úlohy poněkud vyměnily, německá jména zmizela ze seznamu živností a Frélich figuruje jako hostinský a obchodník, Vachala nadále jako kovář a nově Vojtěch Gréger(!) jako mlynář (č. p. 61). V seznamu čteme „Zdělují(!), že ve mlýně nebyla zavedena nár. správa, proto že(!) se jedná o větrný mlýn, který je v ochraně památkového úřadu, a není zatím pojat do provozu(!)“. Poslední zpráva o živnostech pochází ze 13. února 1947, kdy MNV hlásilo ONV v Olomouci, že likvidace byla provedena v kovářství a podkovářství, obchodu se smíšeným zbožím a větrném mlýně. „Pokud se týká mlýnského zařízení, vše se nachází na místě odlehlém od vesnice a není nikomu svěřeno k opatrování. Objekty jsou opuštěny, poněvadž jest vesnice pojata do rámce vojenského výcvikového tábora Mor. Beroun.“²⁵⁾

Na svátek sv. Josefa 19. března roku 1947 vyzval ONV v Olomouci místní národní výbory v Jestřabí, Nepřivazi a Varhošti, aby připravily obecní archiv, všechny písemnosti i obecní „památlosti“ k odevzdání. Celou obecní agendu s archivem měl převzít MNV v Hlubočkách, který měl být pověřen dalším administrativním vedením obecních záležitostí všech tří vysídlených obcí. Církevní archiv měl převzít farní úřad v Hlubočkách.

MNV ukončil svou činnost v roce 1947, tehdy byla také obec vysídlena z důvodu vzniku Vojenského výcvikového tábora Moravský Beroun, do kterého byla obec pojata. Po jeho transformaci

Záběr na střed obce s kaplí. 30. – 40. léta minulého století. Z archivu J. Machaly.

ve vojenský újezd Libavá byla v plném rozsahu zahrnuta i do tohoto prostoru. Dle dohody o rozmístění střelnic, ke které došlo krátce po ustavení Vojenského výcvikového tábora Moravský Beroun se sídlem ve Městě Libavé, byla do prostoru bývalé obce Nepřivazi určena pěchotní střelnice.²⁶⁾ Stejně jako řada dalších obcí Nepřivaz právně zanikla 1. července 1950. V archivu újezdního úřadu vojenského újezdu Libavá byly uloženy dochované písemnosti, které vojenská správa předala 28. června 1971 do úschovy Okresnímu archivu v Olomouci.

Z neznámých důvodů v archivních materiálech bohužel chybí zmínka o transferu církevního majetku z kaple Božského Srdce Páně v Nepřivazi, o jeho osudu tedy nic nevíme. Dne 25. října 1950 předložilo velitelství výcvikového tábora Újezdnímu úřadu vojenského újezdu Libavá seznam budov roztríděných do tří skupin podle jejich plánovaného užití. Do skupiny církevních budov, u kterých se předpokládalo jejich udržování, patřily kostely ve Městě Libavé, Rudoltovicích, Kozlově, Slavkově a Velké Střelné. K nim byla přiřazena kaplička, tj. kaple Nejsvětějšího Srdce Ježíšova v Nepřivazi,²⁷⁾ což ale stejně na jejím osudu nic nezměnilo. Obec byla demolována pravděpodobně roku 1965, a to včetně kaple a jiných památek.

Kaple

Farní kostel měli Nepřivazští v Jestřabí. Cestě, kterou do kostela chodili, říkali Kirchgang. Chůze po ní do farního kostela trvala asi hodinu a pro pěší znamenala nebezpečí především v zimě – v podobě mrazu, sněhu, větru a mlhy.

V Nepřivazi po celá staletí kaple nebyla,²⁸⁾ až do roku 1924 měla obec jen dřevěnou zvonici. Kaple Nejsvětějšího Srdce Ježíšova (Božského Srdce Páně) stála přibližně v centru obce, dále na konci osově komunikace stála budova školy č. p. 58 a pod kaplí na druhé straně býval hostinec č. p. 54. Nad kaplí byla řada usedlostí se štítý otočenými do ulice, střechy v obci byly samozřejmě pokryté břidlicí. Patrně na návrh sedláka Josefa Polzera z č. p. 21(?), zemřel v roce 1938) bylo přijato rozhodnutí, aby stará a zchátralá zvonice byla nahrazena kaplí. Byl tedy ustaven stavení spolek, v jehož čele Josef Polzer stál.

Stavba kaple, která se svými rozměry řadila ke spíše menším, byla zaplacená z obecních peněz s přispěním obcí Jestřabí a Varhoště a statku olomoucké kapituly (vrchního ředitele kapitulního statku Konopského z Velké Bystřice). Vybavena měla být oltářem v románském slohu. Jediný, bíle natřený, oltář, vyřezaný Franzem Motzkem z č. 44 (kterému se ale podařilo oltář udělat ve slohu gotickém), ve vrcholu ukončovala velká socha Nejsvětějšího Srdce Ježíšova, pravděpodobně z německé tovární produkce. Pořídil ji zakladatel kaple Franz Polzer, socha ale spoluobyteli nebyla hodnocena jako pěkná. Obrazy na stěny s motivem sv. Rodiny

a sv. Aloise věnovala mládež z Nepřivazi. Mešní kasule byla darem Paramentálního spolku v Olomouci (Paramentenvereines zu Olmütz), sochu Bolesné Matky Boží darovala paní Antonia Baierová ze Sv. Kopečka. Z darů farníků pocházelo také pozlacení některých předmětů z mobiliáře kaple. Obrazy křížové cesty posvětil až 15. února 1925 řádový kněz (kapucín) z Olomouce. Největší část nákladů na pořízení zvonu nesla obec, metropolitní kapitula darovala dřevo, něco zaplatil vrchní ředitel Konopský a část nákladů byla uhrazena ze sbírek v Jestřabí a Varhošti. Celkové náklady dosáhly 30.000,- Kč. Metropolitní kapitula byla ochotná pro kapli založit nadaci ve výši 2.000,- Kč, aby ji dobře zajistila. V povolení ke svěcení kaple stojí, že kaple nemá mešní licenci. Slavnostního svěcení 10. srpna 1924 se zúčastnili i jestřábští a varhošští občané, farář vedl průvod, přišli i usedlíci ze sousedních Hluboček. Jak bývalo zvykem, byla sloužena polní mše sv. s kázáním, poté následovala lidová slavnost.²⁹⁾

Do kaple orientované severovýchodně, postavené na obdélném půdorysu s pravděpodobně půlkruhovým závěrem, se vstupovalo z průčelí, které bylo celé omítnuté a v úrovni střechy opatřené římsou. Ve středu štítu bylo prolomeno půlkruhově zaklenuté okno, vstup byl rovněž půlkruhově uzavřen, stejně jako boční okna (po jednom z každé strany). Fasáda byla členěna lemuujícími lisénami, sedlová střecha pokryta štípanou břidlicí. Z jejího hřebene téměř zkraje vyrůstala polygonální oplechovaná věžička ukončená dvakrát odstupňovanou přílbou stříškou s makovicí a křížem. Kaple mohla mít na délku něco kolem desíti metrů, na šířku asi šest metrů. Celková výška včetně křížku na věžičce činila snad čtrnáct metrů.

Obec Nepřivaz je zmíněna také mezi spoludárci zvonu pořízeného pro farní kostel v Jestřabí, a to na jeho obvodovém nápisu. Zvon je nyní zavěšen v kostele Panny Marie Nanebevzaté v Moravském Berouně.³⁰⁾

O varhanách víme jen to, že 10. prosince 1945 hlásila místní správní komise Okresnímu národnímu výboru v Olomouci: „... A také varhaníka zde není“.³¹⁾

Kříže, sochy, kaple, památníky

1. *Kamenný kříž* vpravo od kaple, pravděpodobně pocházel ze stejné doby jako kaple.

2. Dne 11. června 1931 zabil blesk statkáře Amanda Morbitzera z Nepřivazi, jeho pohřeb se proto konal ve zvláštní atmosféře.³²⁾ Na místě, kde se toto neštěstí stalo, byl, jak bývalo zvykem, vztyčen *kříž*. Místo, kde se nacházel, se nepodařilo zjistit.

3. Při polní cestě do Jestřabí (Kirchgang) stál v sousedství lípy, na odstupňovaném kamenném podstavci *litinový kříž* s korpusem a medailonkem s neznámým textem. Tento polní kříž by snad mohl

být Maderův kříž, který byl požehnán 6. června 1920. Pořídili ho manželé Johann a Anna Maderovi z Nepřivazi na památku na jejich syna padlého na frontě. Jmenoval se Oswald a zemřel 27. května 1916 u Dubro(!).

4. *Kamenný nadační (Schwarzův) kříž* z roku 1931 při polní cestě do Hluboček, existoval ještě v 60. letech. Dle dokumentů lze soudit, že Schwarzův kříž byl mohutný a vysoký.

5. Při cestě do Jestřabí stával také *dřevěný Krätschmarův kříž*, pravděpodobně původně opatřený plechovým tělem Krista. Jeho břevna byla jetelově zakončena. Býval schován za vzrostlými stromy, poskytujícími v létě stín, a především v zimě sloužil jako orientační bod na Kostelní cestě.

6. Jihovýchodním směrem od kaple, ale ještě v zástavbě, byly v těsné blízkosti u sebe dva blíže neurčené kříže.

7. Po levé straně kaple stála *kamenná socha sv. Jana Nepomuckého*, patrona obce.³³⁾ Každoročně se na jeho svátek 16. května konalo velké procesí. Původně údajně socha stávala obklopena jasany u hostince (bývalé rychty č. 4), později byla přenesena ke kapli.

8. Při pěší cestě z Nepřivazi do Jestřabí stávala *zděná kaplička*.

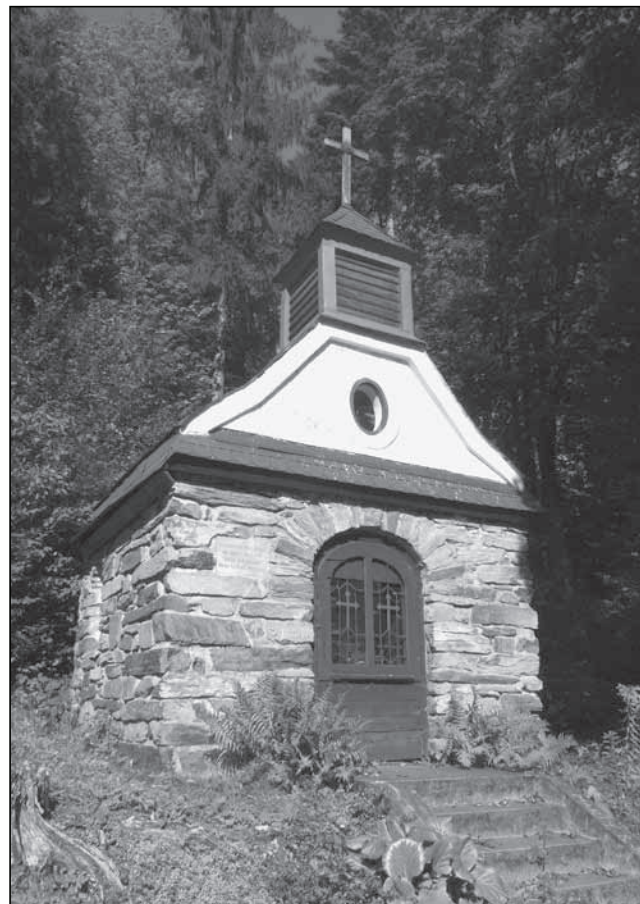
9. *Památník obětem první světové války* byl postaven dále vpravo od kamenného kříže stojícího po pravé straně kaple. Byl tvořen vysokou umělou skalkou (ve vrcholu snad s orlem), do které byla zasazena deska s celkem desítkou jmen mužů, kteří se z války nevrátili. Pomník byl od okolního prostoru oddělen nízkým plotem a slavnostně byl požehnán 5. srpna 1928, kdy zároveň byla za padlé obětována polní mše svatá.

10. Na hranici obcí tvořené keří blízko polní cesty vedoucí z Jestřabí do Nepřivazi stával *sloupek s obrázkem sv. Vendelína*.³⁴⁾

11. *Památník obce* tvoří masivní břidlicová plotna postavená na koso na soklu z kamenných bloků, na čelní straně je osazena pamětní deska s nápisem: „Zde stála naše rodná obec / Epperswagen (Nepřivazy). / Zmiňována je již v r. 1200, zanikla v r. 1946. / Hier stand unser Heimatort / Epperswagen. / Erwähnt um das Jahr 1200 bis 1946“. Němečtí obyvatelé nechali památník postavit v roce 1993 s úmyslem, aby připomínal místo, kde stávala jejich rodná obec. Iniciátorem pořízení památníku byl Rudolf Jahn, který také při odhalení pomníčku 11. září pronesl hlavní proslov. Organizátorem z české strany byl Petr Rosmaník, krátkou slavnost ukončili svým vystoupením dva trumpetisté. Odhalení se zúčastnilo asi osmdesát osob. Tento památník je zařazen do seznamu nemovitých památek.

12. V blízkosti železniční zastávky Smilov, tj. v k. ú. Hrubá Voda, dosud stojí *kaple* postavená na vysoké kamenné podezdívce, se zděným nízkým projmutým (záclonovým) štítem s jedním oválným oknem. Z hřebene střechy lícuje se štítem robustní

věžička ukončená stanovou střechou a křížem. Vstup je ukončen půlkruhovým obloukem, v bočních stěnách jsou dvě malá okna. Kapli nechala v roce 1935 ke cti Boží zbudovat Sophie Schenk a její dcera Adolfina, jak o tom svědčí kamenná deska vložená do průčelí: „Errichtet zur Ehre Gottes / im Jahre 1935 von / Sophie Schenk und / ihrer Tochter Adolfine“. Rodina Schenkova bydlela v č. p. 63, tj. v sousedství kaple.

Kaple na smilovské zastávce. Foto J. Krejčová, 2007.

Jistou zvláštností byla i modře natřená chatka, která sloužila jako stanoviště Červeného kříže, kde byli dobrovolníci připraveni pomoci lyžařům. Stávala pod mohutnou jedlí při cestě ze zříceniny hradu Hlubokého do vsi.

Nejen nepřivazští občané, ale příslušníci všech tří obcí, které tvořily jestřabskou farnost, chodili na poutě do Staré Vody (např. 26. července 1920 se do procesí zařadilo na čtyři sta osob, které doprovázela kapela z Varhoště), na Svatý Kopeček a do Dubu nad Moravou.

Poznámky

1) Dle Spáčil 1985, 161. – Nejstarších dějin Nepřivazi se týkají listiny z let 1589 a 1610, viz ZAO, pobočka Olomouc, MCO, poř. č. 1022, inv. č. 1141 a poř. č. 1096, inv. č. 1217. – Tvar Nepřivazy užíval např. Hosák 1973, 160. V archivních inventářích se vyskytují různé podoby názvu obce.

- 2) SOKAO, O 1 – 47, Archiv obce Nepřivazi, inv. č. 5, sign. VIII/2, karton 1.
- 3) Břetislav Pařok byl správcem vojenského újezdu od 1. října 1968 do 31. března 1988.
- 4) Krejčová 2007, 22.
- 5) Nucenému odběru obilí se lidé pochopitelně bránili, více viz SOKAO, M 1 – 3, Okresní úřad Olomouc-venkov, inv. č. 265, karton 408. – Kraj postihovaly přírodní katastrofy, z nich např. 25. září 1904 zničil snůh úrodu. Len na poli shnil, brambor bylo málo. Uprostřed léta (27. července) roku 1906 se spustilo nebývalé krupobití, které zabíjelo drůbež, v celé vsi byla rozbita všechna skla v oknech ze západní strany, škody byly veliké. SOKAO, O 7 – 15, Farní úřad Jestřabí, inv. č. 18.
- 6) Machala 2010, 61.
- 7) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 19, karton 1.
- 8) ZAO, pobočka Olomouc, MCO, inv. č. 6434, sign. 86/13, karton 1523.
- 9) Metropolitní kapitula prodala v roce 1889 Moravsko-slezské centrální dráze část parcely ležící částečně v Nepřivazi, viz ZAO, pobočka Olomouc, Metropolitní kapitula Olomouc poř. č. 2477, inv. č. 2620.
- 10) Spáčil 1977, 148.
- 11) Mlýn v roce 1935 zaujal i známého krajináře Karla Tomana. Jeho akvarel s pohledem na mlýn a stavení mlynáře se nachází v autorčině majetku.
- 12) Machala 2010, 196.
- 13) Řeka se správně jmenuje Bystřice, lidově je ale nazývána Bystřičkou.
- 14) Archiv Újezdního úřadu vojenského újezdu Libavá, korespondence.
- 15) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 13, karton 1.
- 16) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 1. I dále. Jiné údaje podává Zatloukal 1994, 70, který zmiňuje volby do Národního shromáždění 26. května 1948. V Nepřivazi volilo 68 oprávněných voličů 39 hlasy KSČ, 14 hlasy Čs. stranu lidovou, 13 Čs. stranu národně socialistickou a dvěma hlasy Čs. sociální demokracii.
- 17) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 6.
- 18) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 11, karton 1.
- 19) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 10, karton 1.
- 20) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 9, karton 1.
- 21) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 8, karton 1.
- 22) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 7, karton 1. I dále.
- 23) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 12, karton 1.

- 24) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 20, karton 1.
- 25) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 22, karton 1.
- 26) Konečný b.d., 25.
- 27) Archiv Újezdního úřadu vojenského újezdu Libavá. Korespondence.
- 28) Nicméně o občanu Matouši Schenkovi a jeho zázračném uzdravení, které se událo v roce 1730 na přímluvu kněze Jana Sarkandra v roce 1730, se na patřičných místech dostatečně vědělo (Foltynovský 1920, 602).
- 29) SOKAO, O 7 – 15, Farní úřad Jestřabí, inv. č. 18.
- 30) Zvon z roku 1584, tam mj: VLTIN SVMER / RICHTER ZU NEPERSHWANG. Více viz Krejčová 2010, 52.
- 31) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 6.
- 32) SOKAO, O 7 – 15, Farní úřad Jestřabí, inv. č. 18. I dále.
- 33) Neuvádíme zde sochu sv. Jana Nepomuckého, která stála při polní cestě z Jestřabí do Varhoště a ke které Nepřivazští konali procesí. Více o ní v části věnované Varhošti, kam patřila katastrem.
- 34) Sloupek nebyl uveden v části věnované Jestřabí. SOKAO, O 7 – 15, Farní úřad Jestřabí, inv. č. 18.

Prameny

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc

Metropolitní kapitula Olomouc (MCO), (ZAO je správcem fondu, majitelem je Arcibiskupství olomoucké)

Poř. č. 1022, inv. č. 1141, 1589, ledna 6., Olomouc, sign. B II a 10/1, Karel Herbolt z Fulštejna městečka (V.) Bystřici s dvorem a pivovarem, s vesnicemi Čechovice, Mrsklesy, Hluhočky, Nepřivazy, Jestřabí, 4 poddané v Posluchově, pustý zámek zv. Hluboký a pusté vsi Lhotka a Beranov vkládá v desky zemské Hynkovi (st.) Bruntálskému z Vrbna.

Poř. č. 1096, inv. č. 1217, 1610, ledna 13., Olomouc, sign. B II b 22, Vklad listu správního na statek (V.) Bystřici. Jiřík st. Bruntálský z Vrbna a na Helfenštejně a Hynek ml. Bruntálský z Vrbna na Bruntále a Kolštejně vyznávají, že Hynek st. Br. z Vrbna a na Br. prodal (V.) Bystřici s pivovarem, mlýnem a pilou, Čechovice, Hluhočky, Nepřivazy, Jestřabí, Hluboký hrad, pusté vsi Lhota a Beranov olomoucké kapitule za 30.500 zl. a směnou velkou Loučku, Nový Sukolom a Děťichov.

Poř. č. 2477, inv. č. 2620, 1889, června 16., Olomouc, 1889, července 2., Vídeň, sign. C IV 15, Metropolitní kapitula Olomouc prodává Moravsko-slezské centrální dráze část parcely i výměře 322 čtver. sáhů ležící v Hrubé Vodě

a Nepřívazech za 83 zl. 90 kr. Přiložen situační plán. Orig., pap., 3 listy, 21 x 34 cm, něm., přit. peč.

Inv. č. 6434, sign. 86/13, Oprava myslivny v Nepřívaze, 1920–1931, karton 1523.

Státní okresní archiv v Olomouci

O 7 – 15, Farní úřad Jestřabí

Inv. č. 18, Pamětní kniha fary, 1906–1933.

O 1 – 161, MNV Nepřívazy

Inv. č. 1, Kniha zápisů ze chůzí MSK a MNV, 1945–1946.

Inv. č. 6, Jmenování kulturního referenta.

Inv. č. 7, Zřízení vojenského výcvikového tábora a vysídlení obce, 1946–1947, karton 1.

Inv. č. 8, Žádost o přiznání československé státní příslušnosti – Kluger Josef, 1945–1946, karton 1.

Inv. č. 9, Příhlášky, konfiskace majetku Němců, 1945, karton 1.

Inv. č. 10, Soupis osob německé národnosti – slepců a duševně méněcenných, 1946, karton 1.

Inv. č. 12, Likvidace obecné školy, 1946, karton 1.

Inv. č. 13, Lidová knihovna (mj. zřízení knihovny, členové místní knihovní rady, likvidace knihovny), 1946, karton 1.

Inv. č. 19, Těžba břidlice, 1946, karton 1.

Inv. č. 20, Seznam živnostní a obchodů, 1946–1947, karton 1.

Inv. č. 22, Likvidace konfiskovaných živnostenských podniků, 1947, karton 1.

M 1 – 3, Okresní úřad Olomouc-venkov, Presidiální spisy 1918–1937

Inv. č. 265, Výtržnosti při nuceném odběru obilí v obci Nepřívazích. Výnosy, zprávy, četnické relace, přípisy soudu, rozsudek apod. z dubna 1921 až července 1922, (27), karton 408.

Archiv Újezdního úřadu vojenského újezdu

Libavá

Korespondence.

Literatura

Bärner Ländchen, různé ročníky.

Foltynovský, Josef: *Život, mučení a blahoslavení Jana Sarkandra*. Olomouc, b. n. 1920.

Hosák, Ladislav: *O čem nám vyprávějí místní a pomístní jména v olomouckém okrese*. In: Časopis Vlastivědné společnosti musejní v Olomouci, 62, 1973.

Konečný, Martin: *Vývoj vojenských výcvikových prostorů v příhraničních oblastech s důrazem na VVP Libavá*. Bakalářská práce. Vojenská akademie Brno, Fakulta velitelská a štábní, b. d.

Krejčová, Jana: *Stará Voda. Osud poutního areálu po roce 1945. II. část*. In: POODŘÍ. Časopis obyvatel horní Odry, r. 10/2007, č. 2.

Krejčová, Jana: *Jestřabí (Habicht). Historie farního kostela Nejsvětější Trojice a drobných církevních objektů*. In: POODŘÍ. Časopis obyvatel horní Odry, r. 13/2010, č. 2.

Machala, Jindřich: *Kronika Libavska*. Třetí doplněné vydání. VI. n. 2010.

Spáčil, Vladimír (ed.): *Pečeti a znaky měst, městeček a obcí olomouckého okresu*. Ediční rada MěstNV v Olomouci, Olomouc 1985.

Spáčil, Vladimír: *Velká Bystřice mezi dvěma válkami*. In: Velká Bystřice. Minulost a současnost. Profil, Ostrava 1977.

Zatloukal, Jan: *Daskabát, okres Olomouc 1992–1993*. (Kronika, originál uložen na OÚ Daskabát.)

Jana Krejčová

Kontakt: Ježkova 1, 772 00 Olomouc-Svatý Kopeček, e-mail: janakrejцова.atelier@seznam.cz, mobil: 776 796 886

Johann Schindler – akademický sochař z Tošovic

Pavel Kašpar st.

Tošovice, malebná obec na severovýchodě bývalého oderského panství v rakouském Slezsku, s pozoruhodným dřevěným kostelíkem¹⁾ v pozdně gotickém slohu a malým hřbitovem na návsi.

Na pravé straně návsi, kousek od hřbitova, se rozkládala hospodářská usedlost s číslem popisným

12,²⁾ kterou od nepaměti obýval sedlácký rod Schindlerů.

Zde se 15. května roku 1822 Johannu Schindlerovi a jeho ženě Terezii, dceři Laurence Wesselského – mlynáře v Loučkách, narodilo čtvrté dítě³⁾ – syn Johann. Vyrůstal ve skromném venkovském prostředí, pásł ovce svého otce a dlouhou chvíli si zaháněl vyřezáváním a vroubkováním dřeva. Později

1 Tento dřevěný kostelík byl malým uměleckým dílem a pro zchátralost byl proto roku 1910 rozebrán a jeho interiér přemístěn do Slezského zemského muzea v Opavě. Tam však, ve válečném roce 1945, při požáru shořel.

2 V současné době ještě tato hospodářská usedlost existuje, nemá však popisné číslo. Má jen číslo orientační 4.

3 Manželé Schindlerovi měli celkem 14 dětí.